

Delo in oskrba: ukrepi za usklajevanje v obdobju demografskih sprememb

Povzetek

Uvod

Zaradi daljšega poklicnega življenja in daljše pričakovane življenjske dobe vse več delavcev v Evropi, zlasti starejših, v času svoje zaposlitve skrbi za vzdrževane sorodnike. Čeprav pri oskrbi sodelujejo številni akterji, kot so država, družina, podjetja in socialni partnerji, jo še vedno v glavnem zagotavljajo neplačani družinski člani. Zaradi raznolikosti institucionalnih okvirov politik, ki so posebej osredotočeni na področje usklajevanja dela in oskrbe, je težko oblikovati usklajeno strategijo. Družine oskrbo pogosto organizirajo same, pri čemer zanjo določijo družinske člane z najnižjimi oportunitetnimi stroški. Vendar negovalci danes zaradi vse višje stopnje zaposlenosti starejših ljudi pogosto še vedno opravljajo plačano delo.

V tem poročilu je obravnavana problematika delovno sposobnih ljudi, ki ob zaposlitvi skrbi za vzdrževane sorodnike, bodisi otroke bodisi starejše osebe. Analiziran je položaj zaposlenih negovalcev, proučeno je, kako lahko usklajujejo delo in oskrbo ter s katerimi ukrepi jim je mogoče pomagati pri izpolnjevanju obveznosti zunaj njihove poklicne dejavnosti. V študiji je proučen razvoj nacionalne delovne zakonodaje, kolektivne pogodbe in pobude podjetij. Temelji na odgovorih na vprašalnik, ki so ga izpolnili člani Eurofoundove mreže evropskih korespondentov v vseh 28 državah članicah EU.

Ozadje politike

Evropska komisija je proučila možnost, da se med trenutne določbe o dopustu, določene v direktivi o starševskem dopustu iz leta 2010, vključi pravica do dopusta za „nego“ (dopust za nego vzdrževanih družinskih članov). Vprašanje je bilo kot element za oceno učinka vključeno v načrt Komisije za usklajevanje poklicnega, družinskega in zasebnega življenja iz leta 2011 ter je še vedno na dnevnem redu EU.

V zeleni knjigi Komisije o pokojninah iz leta 2010 je obravnavana možnost, da več držav članic pri pokojnini prizna nekatere neželene prekinitve zaposlitve, na primer ko državljani skrbijo za slabotne starejše vzdrževane osebe. V beli knjigi o pokojninah iz leta 2012, ki je njena nadgradnja, se predlaga, da se upošteva vidik spolov v povezavi z daljšim poklicnim življenjem in aktivnim staranjem, vključno z ukrepi za lajšanje usklajevanja dela in družinskih obveznosti.

Odbor Komisije za socialno zaščito je v letnem poročilu za leto 2013 potrdil, da ima zagotavljanje dolgoročne oskrbe ključno vlogo pri tem, da se starejšim osebam omogoči sodelovanje v družbi in vključevanje na trg dela. Podobno je v skupnem poročilu Komisije in Odbora za socialno zaščito o potrebah po dolgoročni oskrbi v starajoči se družbi iz leta 2014 poudarjena potreba po ukrepih za pomoč zaposlenim negovalcem.

Ključne ugotovitve

Glede na Eurofoundovo tretjo evropsko raziskavo o kakovosti življenja 12 % zaposlenih moških in 16 % zaposlenih žensk, starih 18–64 let, skrbi za starejšega ali invalidnega sorodnika manj kot enkrat na teden, 8 % moških in 9 % žensk pa za starejšega ali invalidnega sorodnika skrbi vsaj enkrat ali dvakrat na teden. Med delavci, stari 50–64 let, 18 % moških in 22 % žensk zagotavlja oskrbo vsaj enkrat na teden.

Ugotovitve iz raziskave Eurobarometra o zaposlitvi in aktivnem staranju iz leta 2011 kažejo, da je leta 2011 približno 16 % Evropejcev zagotavljalo oskrbo s polno (3 %) ali delno (13 %) časovno obveznostjo, pri čemer jih je 40 % navedlo, da so morali ali pa še vedno morajo skrbeti za vzdrževano odraslo osebo. Večina delovno sposobnih negovalcev je zaposlenih: zaposlenih je 50 % negovalcev s polno časovno obveznostjo in 70 % negovalcev z delno časovno obveznostjo.

Glede na evropsko raziskavo o kakovosti življenja 7 % žensk skrbi za starejšega ali invalidnega sorodnika vsak dan, medtem ko to velja le za 4 % moških. 24 % celotnega prebivalstva vsaj občasno skrbi za starejšega ali invalidnega sorodnika, od tega jih 14 % to opravlja vsaj enkrat na teden.

Za negovalce je pomembno nadaljevanje poklicnega življenja: zaposlitev jim zagotavlja dostop do ključnih socialnih mrež, jim omogoča, da nimajo zgolj vloge negovalca, ter jim pomaga, da se še naprej osredotočajo na poklicno pot, učenje in pridobivanje izkušenj ter se tako počutijo vključeni v družbo. Iz raziskav je razvidno, da imajo negovalci, ki lahko usklajujejo delo in oskrbo, kakovostnejše življenje in boljše samopodobo, hkrati pa so sposobni nadaljevati poklicno pot, prispevati k lastnim pokojninskim pravicam in pravicam socialne zaščite ter biti produktivni v gospodarstvu.

Vse države so uvedle kombinacijo podpornih politik in različnih oblik infrastrukture za formalno dolgoročno oskrbo, da bi pomagale vzdrževanim osebam in posameznikom omogočile usklajevanje obveznosti oskrbe in poklicnih obveznosti. V nordijskih državah obe vrsti pomoči v razmeroma velikem obsegu zagotavlja država, medtem ko se države vzhodne Evrope in sredozemske države še vedno precej zanašajo na družinske člane, ki morajo za to, da postanejo negovalci, pogosto pustiti službo.

Na podlagi direktive EU o starševskem dopustu, ki se izvaja v približno dveh tretjinah držav članic (od aprila 2015), so vsi delavci upravičeni do „prostih delovnih ur v primeru višje sile za nujne družinske obveznosti zaradi bolezni ali nesreče, ko je njihova takojšnja prisotnost nepogrešljiva“. V 19 državah članicah za negovalce velja določena oblika varstva zaposlitve. V 18 državah se predvideva prožni delovni čas. V večini primerov ni nadomestila za celotno plačo.

Poleg tega imajo številne države sklenjene kolektivne pogodbe, ki presegajo določbe iz delovnega zakonika ali uvajajo dodatne pravice. V Nemčiji kolektivne pogodbe vključujejo vprašanje demografskih sprememb in določbe za podporo negovalcu. V nordijskih državah je prožnost delovnega časa okrepljena s sektorskimi kolektivnimi pogodbami. Danska, Finska, Nemčija in Italija imajo najučinkovitejše instrumente politik z vidika obsega in velikodušnosti pravic. Države, v katerih je najtežje usklajevati delo in oskrbo, so Grčija, Madžarska, Latvija in Poljska.

Kazalniki politike

Oblikovalci politik morajo priznati pomen zagotavljanja instrumentov za pomoč zaposlenim negovalcem pri njihovih prizadevanjih za usklajevanje poklicnih obveznosti in obveznosti oskrbe.

Kot je razvidno iz raziskav, so institucionalne rešitve na področju formalne oskrbe v večini držav članic prevelik strošek. Povečanje vloge družin pri dolgoročni oskrbi pa tudi ni mogoče, saj bi to še bolj zmanjšalo obseg delovne sile in današnjim negovalcem povzročilo težave v prihodnosti. Opredeliti je treba bolj uravnoteženo razmerje med akterji, ki bi vključevalo tudi več ukrepov za pomoč zaposlenim negovalcem.

Politike za pomoč zaposlenim negovalcem bi morale vključevati naslednje elemente: ustrezne storitve dolgoročne oskrbe za pomoč vzdrževanim osebam in njihovim družinam, dohodkovno podporo in druge ukrepe „prožne varnosti“ za negovalce, pravice in ureditve na področju zaposlovanja ter praktične ukrepe, ki jih lahko delodajalci izvajajo v podjetju.

Formalna in neformalna oskrba bi se morali dopolnjevati: politike bi morale podpirati usklajevanje dela in oskrbe skupaj z drugimi oblikami oskrbe. To vključuje povezovanje treh akterjev: javnih organov, delodajalcev in zaposlenih, ki skrbijo za druge osebe.

Ni nujno, da so ukrepi v podporo delu in oskrbi dragi ali težavni, vendar morajo prispevati k olajšanju in izboljšanju življenja negovalcev ter preprečevati, da bi delodajalcem zaradi odsotnosti z dela ali prezentizma nastali nepotrebni stroški. Enostavni instrumenti so pogosto najustreznejši:

- izvajanje pravice do prostih delovnih ur v primeru višje sile v vseh okoliščinah in ne le v primeru otrok;
- prožnejše ureditve delovnega časa, kot je delo na daljavo;
- več pobud socialnih partnerjev, zlasti v vzhodni Evropi;
- pobude podjetij, kot je dolgoročno prilagajanje delovnih ur.

Dodatne informacije

Vse publikacije so na voljo na naslovu:
<http://www.eurofound.europa.eu/publications>.

Za dodatne informacije se obrnite na uradnika za raziskave
Jeana-Marieja Jungbluta na e-naslovu: jmj@eurofound.europa.eu.